

*AMINTIRI DIN COPILĂRIE DE ION CREANGĂ, DIN POZNELE LUI
DINCĂ DE IOAN SLAVICI – DOUĂ MODURI DE A SURPRINDE
ÎNTÂMPLĂRILE VÂRSTEI FĂRĂ GRIJI*
*Childhood Memories by Ion Creangă, of Dincă's Pranks by Ioan Slavici – Two
Ways to Capture Events of a Carefree Age*

Adela DRĂUCEAN¹

Abstract

The current study seeks to analyse works in which the protagonists are children. Ion Creangă presents Nică's mischiefs in a humorous way, while Ioan Slavici, as a moralist, not only focuses "on the sin", but also severely punishes his main character. Dincă is guilty of not complying with the social conventions, acknowledged as moral standards.

The two authors recall the same moment, the desire to eat cherries, followed by their theft, but with a completely different ending. Creangă humorously presents how aunt Mărioara runs after her nephew, in order to punish him, while Slavici has Lică berate Dincă, thus making him regret his deed.

Keywords: childhood, humour, moralist, prank

Demersul analitic întreprins pentru realizarea prezentului studiu propune abordarea creației lui I. Creangă și a lui I. Slavici, în care sunt evocate întâmplările copiilor – Nică și Dincă, dar și modul în care au fost relatate. Scopul analizei a fost acela de a evidenția modul și gradul de asemănare sau deosebire dintre cele două texte. Interesul acestei teme a rezultat din dorința de a oferi o imagine amplă și exactă, pe cât posibil, asupra imaginii copilăriei și a unor eroi – copii lipsiți de griji.

Dificultatea majoră a acestui tip de investigare, în care se regăsesc aspecte de analiză și comparație, am depășit-o urmărind atât specificul creației autorilor analizați, cât și asemănările dintre ei.

Cei doi scriitori, ajunși la maturitate și la conștiința sfârșitului implacabil, au crezut în virtuțile soteriologice ale vârsta copilăriei. Doar persoanele trecut prin viață pot să asculte glasul cristalin al copilului, după cum afirma și Giovanni Pascoli: „există în noi un copil înlăcrimat dar care este cutremurat nu numai de fiori, ci și de mari bucurii. Când vârsta noastră este fragedă, el își confundă vocea cu a noastră (...). Dar mai târziu, noi creștem și el rămâne mic; în ochii noștri se aprinde o nouă dorință dar el este totdeauna fixat în vechea, senina sa minune; noi ne îngroșăm iar glasul ni se ruginește, dar el face să se audă totdeauna clinchetul lui limpede de clopoțel. Care clinchet tainic noi nu-l auzim limpede în vârsta tinereții sau chiar și a maturității, pentru că suntem mai mult ocupați să ne certăm și să ne amăgim (...). Într-adevăr, tânărul, rar și pe fugă se întreține cu copilul; nu-i ia în seamă conversația, ca cineva care s-ar rușina de un trecut prea apropiat de el. În

¹ Associate Professor PhD, "Aurel Vlaicu" University of Arad

schimb, omul matur îi place să vorbească cu el, să-i audă uşoara pălăvrăgeală şi să-i răspundă grav” (1989: 32).

Amintiri din copilărie şi *Din poeznele lui Dincă* nu sunt rezultatul translării, punct cu punct, a realităţii. Nivelul ontologic diferit al realităţii obligă – *ab initio* – eliminarea unei înţelegeri mecanice a unei asemenea realităţi. În procesul de creaţie se petrece convertirea datelor experienţei estetice într-un limbaj în general conotativ şi înveşmântat cu umor sau cu poveţe. Cei doi scriitori îşi îndreaptă „ochii gândului înspre copilărie nu pentru a face biografia” şi nici „pentru a explica propria evoluţie, ci pur şi simplu de dragul zilei ei însorite mereu şi pentru a realiza un contrast puternic în cenuşiu şi amarul prezentului” (Dumitrescu-Buşulenga, 1963: 118–119). Deşi sunt scrise la un interval de patruzeci de ani (*Amintiri din copilărie* – 1881, 1882, partea a IV-a postum 1892; *Din poeznele lui Dincă* – 1921-1922) năstrușnicile copiilor se aseamănă, doar modul de a le reda poartă amprenta fiecărui scriitor. Asemănarea întâmplărilor este subliniată şi de D. Vatamaniuc: Slavici „schitează tipul băiatului neastâmpărat, cum face şi Creangă, şi îl sancţionează pentru ştengăriile sale” (în Slavici, VII, 2001: 372).

Dacă Ion Creangă prezintă poeznele lui Nică cu umor, Ioan Slavici prezintă întâmplările din perspectiva moralistului, care nu numai că atrage atenţia la fiecare pas asupra „păcatului”, ci îşi pedepseşte eroii nu o dată cu multă severitate. Vinovăţia copiilor, deveniţi eroi în *Din poeznele lui Dincă*, constă în abaterea de la convenţiile sociale, recunoscute ca normă de conduită morală. Aşa se impune atenţiei şi largă utilizare a zicerilor şi a proverbelor: „Nu e în lumea aceasta lucru mai urât decât să nu fii şi tu ca ceilalţi.”; „Nu însă totdeauna se potrivesc cu gândul omului fericirile din lumea aceasta.”; „că nu-i este copilului iertat să umble de capul lui şi să lipsească fără de voia părinţilor săi peste noapte de acasă.”; „Se zice însă că nu e faptă fără de răsplată şi că lăcomia strică omenia.”; „Nu e însă-n lumea aceasta faptă fără de răsplată, şi lucrurile nu urmează cum le potriveşti, ci cum se nimereşte”.

Un moment surprins de cei doi scriitori este dorinţa copiilor de a mânca cireşe. În creaţia lui Creangă, Nică se duce la moş Vasile şi la mătuşa Mărioara ca să fure fructele mult visate, deoarece doar aici şi la alţi câţiva gospodari se găsea câte un cireş văratic, având ca pretext că vrea să-l ia la scăldat pe vârul său Ion. Copil şiret, îşi ia la revedere de la mătuşa Mărioara în speranţa că femeia nu bănuieşte de planul său. Ieşit din casă se trezeşte în cireşul femeii şi începe „a cărăbăni la cireşe în sân, crude, coapte cum se găseau”.

Dacă pentru Nică cireşul reprezintă o tentaţie încă de la început, lui Dincă pomul îi oferă un moment de contemplaţie: „Aolică, maică dragă! mare frumuseţe! (...) Trunchiul drept ca luminarea şi-nfăşurat în scoarţa lucioasă şi roşiatică, poleită parcă de cel mai măiestru tâmplar”. Dar, într-o zi, când Dincă trecea pe lângă pom împreună cu Tina Smarandei, o fetiţă cam de seama lui, roadele roşiatice îl fac să le poftască şi să gândească: „Şi mult trebuie să fie dulci!”. Numai că cireşul cel frumos era dincolo de gard. Copilul nu exclude posibilitatea să-şi ia inima în dinţi, să treacă gardul şi să se urce în cireş să-i arunce prietenei de joacă mai mulţi pumni de cireşe. Toate aceste gânduri ale lui sunt

aprobate de „Tina cea gureșă”, care îl încurajează. Cu toate acestea Dincă stă puțin pe gânduri, dar se liniștește zicând: „Dumnezeu le-a dat, dar a pus cireșul în grădina lui Lică al Cârnuți”. Isteață din fire, Tina îl împinge pe Dincă să treacă la fapte, spunându-i că sunt câteva ramuri trecute peste gard și că acele cireșe sunt ale trecătorilor, căci nu mai sunt în grădina lui Lică. Lucrurile s-ar fi întâmplat firesc dacă cerea cireșe, deoarece Lică era fin tatălui lui Dincă și ar fi fost foarte mulțumit dacă i-ar fi spus ce dorește. I-ar fi ales pe cele mai mari, mai dulci și mai frumoase. Dar, plăcerea la care râvnea Dincă era să arate că el e destul de inimos pentru ca să treacă gardul și să se urce în cireș, după cum e proverbul: „Una e să ceri și alta e să iei”. Deși se gândea la consecințe, băiatul e răpus de îndemnul păcătuirii.

În ambele relatări au loc conflicte ce duc spre furișarea copiilor în jurul minunatului pom și în cireș. La Creangă, apare mătușa Mărioara cu o nuia în mână pentru a apăra cireșul de lăcomia nepotului, dar în același timp și pentru a-i aplica o corecție. Copilul sare în cânepă, dar mătușa îl urmărește cu jordia, până ce dau „cânepa toată pălancă la pământ”, apoi împiedicându-se, îl scapă pe fugar, care își pierde urma și, pocăit, ajunge acasă. Însă spre seară, moș Vasile împreună cu vornicul și cu paznicul îl cheamă pe părinte ca să asiste la evaluarea pagubelor și să le plătească. Rușinat de cele întâmplate și mânios, tatăl i-a tras „o chelfăneală” zdravănă neastâmpăratului de Nică. Regretul copilului, real sau doar mimat, este tardiv pentru că fapta fusese săvârșită, nerămânându-i decât „să îndure rușinea când va da ochii cu mătușa Mărioara, cu moș Vasile, cu vărul său Ion, dar și cu băieții și cu fetele satului”.

La Slavici, „un strein” a trecut hoțeste gardul, însă Vulpe, cățelușa lui Lică, a pornit lătrând din ce în ce mai îndârjită spre cireșul cel frumos. Dincă se vede părăsit de fricoasa Tina și ținut în cireș până îl răzbise foamea și vine stăpânul. Cu toate că era înconjurat de minunatele fructe, acum acestea i se păreau acre și amare. În tot acest timp Lică îl ironiza, zicându-i: „Nu cumva te-a luat vântul și te-a aruncat acolo!?” Însă Dincă îi răspundea că se teme ca nu cumva să fie mușcat de câine. În cele din urmă, l-a rugat pe Lică să-l ierte și să nu-l spună părinților. Dacă până aici Slavici prezintă întâmplarea într-o notă hazlie, finalul este unul moralizator. Lică e hotărât să le spună părinților fapta copilului, deoarece ei sunt aceia care trebuie neapărat să afle ceea ce s-a întâmplat. S-a întors acasă Dincă cel îndrăzneț, cu capul în pământ, bosumflat, cu Lică la trei pași în urma lui. Pățania se încheie cu morala: „*Una e să ceri și alta e să iei*”.

Pe când la Nică, se nutrește speranța că întâmplarea va fi dată uitării, precum multe altele asemănătoare petrecute de-a lungul timpului, Dincă își va aminti mereu de lecția dată de Lică. Cu alte cuvinte, vorbele au un mai mare impact asupra copilului, decât bătaia.

Un alt moment surprins de cei doi scriitori este cel al scăldatului pe timp de vară. La Creangă, pozna începe într-o zi călduroasă și senină de iulie, când Smaranda, având o mulțime de treburi, îl roagă pe Nică s-o ajute, promițându-i chiar și o răsplată. În această primă parte ni se conturează un tablou pitoresc, al îndeletnicirilor zilnice a unui sat de munte. Atras însă irezistibil de plăcerea scăldatului în baltă, băiețandru își uită promisiunea, fugind de acasă. La gârla, Nică petrece fără nicio grijă, până în momentul

când este surprins de necăjita mama, care intuise că odrasla ei se află acolo. Mâhnită și furioasă, Smaranda îi ia hainele lui Nică, lăsându-l dezbrăcat în apă. Rușinat de prezența unor fete (care înălbeau pânză), băiețandrul abia găsește un moment prielnic să iasă din gărlă, strecurându-se spre casă prin grădini.

Incipitul textului slavician *Baie de tot răcoritoare* este unul al descrierii râului și a vremii: „era cald, de tot cald, zăduf”. Încă de la începutul fragmentului, Dincă este avertizat de către tatăl său să nu se ducă singur la râu. Tocmai de aceea Dincă este mai înverșunat și are deja un plan pus la cale: „Am să ies prin fundul grădini!”. Zis și făcut. Dincă se îndreaptă spre râu trecând prin cele mai dosnice ulițe. Însă la marginea satului se oprișe o șatră de țigani: „vreo zece corturi, cu carele lor hodorogite și cu caii spetiți”.

În continuarea fragmentului, Dincă nu-și caută de drum și se oprește gură cască, „ca să vadă ce nu-i mai văzuseră ochii”. Dintr-o dată Dincă se vede înconjurat din toate părțile de către străini, însă Slavici ne reamintește de siguranța satului care din fericire era aproape de Dincă, ferindu-l de pericolul la care era predispus. Cu toate acestea el era un băiat curajos, dispus să nu-și schimbe hotărârea de a se îndepărta încet de sat. Ce-i drept, se mai uita din când în când înapoi, dar, fără să bănuiască, este urmărit de către țigani.

Asemeni lui Nică și Dincă găsește un loc prielnic unde să-si lase hainele, ca să nu fie furate. S-a întâmplat ce trebuia să se întâmple. Doi flăcăi fără nicio rușine apar lângă râu, furându-i acestuia hainele. Viteaz, dar neviteaz, Dincă începu să plângă, neștiind ce să facă. Nu putea să scape numai dacă aștepta înserarea, însă răcoarea serii e din ce în ce mai usturătoare. În acest moment Dincă are timp să se gândească la ceea ce-a făcut și ce poate copilul să pătească dacă nu ascultă de părinți și de sfaturile celor mari.

Ceea ce-i seamănă pe cei doi copii este dorința de a se scălda cu orice preț, fără să țină seama de vorbele părinților, dar și rușinea trăită când s-au văzut rămași fără haine.

Orice copil este tentat să descopere lumea viețuitoarelor. Așa se face că de multe ori în năstrușniciile celor mici sunt implicate diferite animale sau păsări. Eroii noștri, Nică și Dincă, nu puteau să treacă pe lângă astfel de isprăvi. Primul are de-a face cu o pupăză, iar eroul slavician cu niște bieți pui de graur. La Creangă, întâmplarea începe într-o dimineață când mama lui îl trezește pentru a merge cu mâncare la lingurarii din țarină: „Scoală, duglișule, înainte de răsăritul soarelui; iar vrei să te pupe cucul arminesc și să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?”. Supărat că este trezit cu noapte-n cap în fiecare dimineață din cauza pupezei, Nică hotărăște să-i vină de hac micii viețuitoare. Trecând pe lângă teiul în care-și avea adăpost ceasornicul satului, Nică îi pune gând rău – „Taci, leliță că te-am captușit eu! îi mai pupa tu și pe dracul de-acum” și începe să-și pună în aplicare planul de răzbune. Deși pasărea este dusă în târg spre vânzare, aceasta va fi eliberată de către un moșneag, iar Nică va avea parte în continuare de cântecul de deșteptare.

Dacă Nică dorea să scape de pupăză, Dincă râvnea să dețină niște pui de graur. Această pasăre pentru el însemna ceva minunat, „ce cânta frumos ca mierla, făcea ca rațele, ca puii de găină și ca curcile, ba rostea și vorbe, d-ai fi jurat că ies din gură de om în toată firea”. Eroul lui Slavici este tentat să scotocească prin scorburile copacilor ca să

găsească și el un pui de graur, pentru a-l crește după pofta inimii. Cu toate că tatăl său îl învăța că doar cei răi iau puii de pasăre din cuib și lasă pe părinții acestor mici creaturi nemângâiați: „numai copiii fără de inimă sunt în stare să răpească puii de păsărele de prin cuiburi”, Dincă gândea altceva. Vorbele înțelepte ale tatălui intrau pe o ureche și ieșeau pe cealaltă, încât copilul a început marea cercetare a scorburilor. Numai că finalul este unul neașteptat pentru băiat, în loc de grauri a găsit un viespar, încât „viespii s-au îndârjit și au năvălit asupra lui”. Unul l-a înțepat în urechea dreaptă, altul și-a lăsat acul în pleoapa ochiului stâng, altul în nas și cel mai îndârjit l-a înțepat în buza de sus. Chinuit de dureri, o ia la fugă spre casă, vaitându-se „de le era și broaștelor de prin bălți milă de el”. Pozna se încheie cu Dincă ce își făcea amarnice muștrări de conștiință că nu a ținut seama de sfaturile tatălui său.

În ambele texte întâmplarea se sfârșește cu dezamăgirea copilului și cu o fugă spre casă, spre locul protector.

Se observă că în preajma locului natal eroii noștri se simt protejați, deoarece „satul e cel care generează limite”, iar „spațiul necunoscut care se întinde dincolo de lumea sa, spațiul necosmizat pentru că e neconsacrat este simplă întindere amorfă în care n-a fost încă proiectată nicio orientare, în care nu s-a degajat încă nicio structură”, după cum afirmă Mircea Eliade (1992: 58).

De exemplu, în partea a patra a *Amintirilor*, Ion Creangă își exprimă tristețea din toamna anului 1855, an în care la insistențele mamei părăsește satul natal, pentru a ajunge la seminarul de la Socola: „cum nu se dă scos ursul din bârlog, țăranul de la munte, strămutat la câmp și pruncul dezlipit de la sânul mamei sale, așa nu mă dau eu dus din Humulești, în toamna anului 1855, când veni vremea să plec la Socola (...) Și Iașii, pe care nu-i văzusem niciodată, nu erau aproape de Neamț, ca Fălticeni, de unde, toamna târziu și mai ales prin câșlegile de iarnă, fiind nopțile mari, mă puteam repezi din când în când, pășind-o așa cum după toacă, și tot înainte, seara pe lună, cu tovarășii mei la clăci în Humulești, pe unde știam noi, ținând tot o fugă, ca telegarii. Și după ce jucam cât jucam, furam câte-un sărutat de la cele copile sprintăre, și până-n ziuă fiind ieșiți din sat, cam pe la prânzul cel mare ne-aflam iar în Fălticeni, trecând desculți prin vad, în dreptul Baei, Moldova înghețată pe la margini, și la dus și la întors, de ne degera măduva-n oase de frig! Inima însă ne era fierbinte, că ce gândeam și izbândeam. De la Neamț la Fălticeni și de la Fălticeni la Neamț era pentru noi atunci o palmă de loc. Dar acum se schimba vorba: o cale scurtă de două poște, de la Fălticeni la Neamț, nu se potrivește c-o întindere de șase poște, lungi și obositoare, de la Iași până la Neamț”. Nu întâmplător această ruptură de matricea spirituală a satului natal se petrece într-o zi de Tăierea capului sfântului Ioan Botezătorul. Dacă sfântului i-a fost tăiat capul, lui Nică i-au fost răpitate clipele lipsite de griji ale copilăriei, oferite de prezența celor dragi și de spațiul protector al locului de baștină. Ajuns la Socola, într-un tărâm necunoscut, Nică se simte stingher, singur și pus în fața vicisitudinilor vieții cu care se confruntă maturul. „Dintr-odată, copilul, care, de-acum, nu mai este copil, se trezește din visu-i minunat într-o lume și-o viață necunoscute, ce-i confirmă și întăresc aprehensiunile anterioare: într-adevăr, înstrăinarea *este hotărâtă*, dar nu

cine știe pentru câtă vreme!, ci pentru totdeauna, devenise iremediabilă. Cu o economie de mijloace demne de marii maestri, Creangă înregistrează această cădere în abisul vieții ca pe o dureroasă ieșire din edenul copilăriei” (Cheie-Pantea, 2002: 46-47).

Îndepărtarea de spațiul natal reprezintă și o modalitate de pedepsire. De exemplu, Dincă va fi trimis, la insistențele mamei, la București, la cucoana Tudora cu scopul de a se cuminti: „Deoarece la țară făcuse o mulțime de pozne și era pornit să mai facă și altele, încât nu mai era chip să-l păzești, a fost trimis pentru a doua clasă primară la București, unde l-au dat în gazdă la văduva unui căpitan de călărași, cucoana Tudora, mătușa lui, care locuia aproape de Maidanul Dulapului și mai avea și ea patru copii, cel mai mare, Nicușor, cam de aceeași vârstă, dar mai potolit la fire, ai fi putut zice chiar băiat cuminte, încât putea să-i fie lui Dincă povață-n toate cele bune”, așa cum aflăm din cealaltă creație slavicină (*Cuța*) în care Dincă este protagonist.

Refacerea momentelor din primii ani ai vieții le-a oferit scriitorilor, prin intermediul memoriei, să retrăiască timpul copilăriei și timpul sărbătoresc, acele clipe lipsite de griji ce permit ieșirea din istorie și intrarea în *illo tempore*. Însă fiecare dintre scriitori a redat aceste momente în stilul lor caracteristic: Ion Creangă cu umor, iar Ioan Slavici păstrează viziunea realistă și tonul moralizator în mod constant, din care și alții să învețe.

Bibliografie:

Creangă, Ion, *Opere*, ediție critică, note și variante, glosar de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, introducere de Eugen Simion, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

Slavici, Ioan, *Opere*, vol. III. *Postume – Din periodice – Teatru*, VII. *Dicționar monografic de opere literare – Dicționar biografic de personaje*, ediție îngrijită, studiu introductiv și cronologie de Dimitrie Vatamaniuc, București, Editura Național, 2001.

Cheie-Pantea, Iosif, *De la Eminescu la Nichita Stănescu*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2002.

Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Ion Creangă*, București, Editura pentru Literatură, 1963.

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, București, Editura Humanitas, 1992.

Pascoli, Giovanni, *Il fanciullino*, traducere de Alexandru Balaci, în „Viața Românească”, nr. 8, 1989.